

HÉT FALUSI

Szerkesztők: Hochbauer Gyula, Kovács Lehel István

X. évfolyam 8. (520.) szám

Független művelődési és helytörténeti havilap

2004. augusztus 27. – péntek

Alapította és szerkesztette (1906–1911):
dr. Fekete Endre és Kiss Béla

780 éves a Diploma Andreanum

II. Endre királyunk 1224-ben bocsátotta ki a Diploma Andreanum-ot, a „szászok arany szabadságlevelét”, amellyel létrehozta Európa első – jogi alapokra helyezett – területi autonómiáját. De lássuk az előzményeket...

*

A Szentföldön 1198-ban alakult Német Lovagrendet (*Domus hospitalis Sanctae Mariae Theutonicorum in Ierusalem, Jerusalemi Németek Szűz Máriáról nevezett Ispotálya* – betegápoló közösségnek indult a rend 1118-ban, 1198-ban lovagrenddé alakult) II. Endre 1211. május 7-ike után hívta be Magyarországra és a Barcaság területére telepítette őket. A rend feladata a kunok elleni védelem, a határok megerősítése, gyéren lakott vidék telepésekkel való benépesítése volt, valamint a katolikus hit terjesztése a kunok között és területi hódítások voltak.

Lovagrend uralta vidék határait is II. Endre tűzte ki: a *halmágyi vár* gyepűjétől a *gálti vár* gyepűjéig, onnan *Miklósvár* gyepűjéig, majd az *Olton* felfelé a *prázsmári patak* beömléséig, aztán fölfelé e patak eredetéig és a *Tömös* és *Barca* vize eredetéig, és vissza *Halmágyig*.

Ezt a *Barcaságnak* nevezett területet pusztának és lakatlannak írja le az oklevél. A király örök birtokba adta a területet, a lovagok szabad vásárt nyithattak, adót, füstpénzt nem fizettek, maguk választották bírójukat és azon fölül csak a király fennhatósága alatt álltak. A kunok elleni favarakat és favárosokat építhettek. A földben talált kincseken 50%-os arányban osztottak.

A rend, nagymesterük, Hermann von Salza vezetésével, hozzá is fogott a föld betelepítéséhez és a kunok elleni hadakozáshoz. A lovagrenddel szász telepések is érkeztek. Már 1212-ben új kiváltságot nyertek a kamara haszna adójának könnyítésével, és új birtokot is: *Keresztvárt* (*Cruceburg, Kreuzburg*) az eredeti határokon túl.

A rend hódításai kiválóak voltak, a király a *Dunáig* terjesztette birtokát. S mivel a lovagrend szervezete hármastagolódású volt: a lovagok (*fratres milites* vagy *pugnantes*),

papok (*fratres orantes* vagy *capellani*) és szolgáló testvérek (*fratres servientes* vagy *laborantes*), a nyugati kereszténység (római katolikus vallás) hamar elterjedt a Barcaságon és a meghódított területeken.

1213-ban Vilmos erdélyi püspök a rendre ruházta a plébánosok kinevezési jogát az építendő templomokhoz. A kinevezett plébánost azonban kötelesek voltak bemutatni a püspöknek. A Barcaságon beszédendő tizedről is lemondott a püspök, de rendelete hatálya alól kivette a Barcaságon lakó magyarokat és székelyeket (*csángókat?*), akik azután is az erdélyi püspökségnek kiszolgáltatták ki a dézsmát. A kiváltságokat a pápa 1218. április 19-én erősítette meg. A pápai rendelet szerint a plébános jelölteket azonban nem az erdélyi püspöknek, hanem az egri püspöknek kellett bemutatni – így a Barcaság 1218-tól az egri püspökség fennhatósága alá került.

1221-ben II. Endre rendelkezett az elfoglalt várföldek visszavételéről, a végrehajtás előtt azonban III. Honorius pápa közbenjárására ezt a Német Lovagrendre nem vonatkoztatták, sőt még újabb kiváltságokat kapott a királytól: a szabad sószállítás jogát az Olt és a Maros vizén, valamint azt, hogy a saját jobbágyaik vámfizetés nélkül utazhattak.

1223-ban a pápa három bullában rendelt el egy önálló esperesség felállítását a Barcaságon. Ez az esperesség közvetlenül a pápától függött volna, sem az erdélyi püspök, sem az esztergomi érsek nem gyakorolhatott felette joghatóságot.

Az erdélyi püspökségből tehát kivált a szebeni dékánosság és prépostság, valamint Barcaság területe, amelyet az esztergomi érsekség alá rendeltek.

Raynald erdélyi püspök emiatt összetűzésbe került a lovagokkal.

III. Honorius pápa 1224. április 30-án négy bullát adott ki a Német Lovagrenddel kapcsolatban. Az elsőben engedelmesre intette a papságot és a lakosságot, a barcasági dékán irányában. A második oklevéllel a barcasági dékánra ruházta a Barcaság egyházi törvénykezésének jogát. A harmadikban a szentszék védelme alá

helyezte a Barcaságot, s megtiltotta a magyarországi és erdélyi érsekeknek, püspöknek az egyházi bírói hatalom gyakorlását. A negyedikben a pápa a Barcaságot közvetlenül a pápai szék uralma alá rendelte.

Hogy a korábban Szeben vidékére betelepített szászok (1103, 1148) viszonyát rendezze a Lovagrend,

a Német Lovagrenddel behozott szászok és a magyar állam között, II. Endre 1224-ben kiadta a *Diploma Andreanumot*. A kiváltságlevelé megszüntette a szászföldön még létező kisebb ispánságokat és a szászokat a magyar urak közül kinevezett szebeni ispán alá rendelte, betartva a szubsidiaritás elvét. Kisebb ügyekben a szászok saját bírái ítélték meg, nagyobb ügyekben a szebeni ispán. A régi ispánságok helyén hét szász szék alakult meg. Az Andreanum értelmében Szeben vidéke a szász közösség birtokává vált, és területén senki sem élhetett nemesi előjogokkal. *Királyföldnek* (*Fundus Regius, Königboden*) nevezték el a szászok területét és olyan fejlődést indult el, amely 700 éven át biztosítani tudta a szász nép fennmaradását. A király a kiváltságolt területet a szászok közös tulajdonának tekintette és lemondott háramlási jogáról, vagyis a kihalás vagy hűtlenség esetén gazdátlanra vált föld szabad eladományozásáról. A szászok kötelesek voltak a király számára 500 katonát állítani és 500 márkát adót fizetni. Az adórendszer globális volt és a szász közösség saját tisztviselői szedhették be. A kiváltságolt terület lakói maguk választhatták papjaikat, valamint bíráikat és a szász szokásjog szerint maguk ítélték meg. A szabad vásártartás és kereskedelem jogát is elnyerték, sőt saját pecséttel is rendelkeztek.

*

A szászok kiváltságait a magyar királyok és az erdélyi fejedelmek 22-szer

erősítették meg a történelem során. A szász autonómia kialakulásában az 1486. év volt alapvető fontosságú. Ekkor Mátyás király kiterjesztette az Andreanum kiváltságait a Királyföld egész területére és ezzel létrehozta az erdélyi szászok önkormányzati szervét, a *Szász Egyetemet* vagy *Univerzítást* (*Universitas Saxonum, Sächsische Nationsuniversität*), amely évszázadokra meghatározta a szász társadalom kereteit. De ez már egy másik történet...

*

A német lovagrend hódításai azonban egyre intenzívebben lettek, az elfoglalt birtokokat fegyveresen próbálták megtartani. A lovagok önálló államiság kiépítésére törekedtek, kővárakat építettek, és a legmagasabb pápai kiváltságokra hivatkoztak.

II. Endre 1225 tavaszán, Keresztvár bevétele után, fegyveres erővel kiűzte őket a Barcaságból (ehhez természetesen Gertrúd 1213. szeptember 28-iki halála is közrejátszott, hisz a rend elveszítette legfontosabb magyarországi támogatóját).

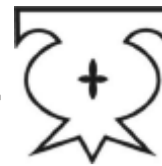
Ezt követően a Német Lovagrend a Baltikumban telepedett le és saját államot alapított.

*

A Német Lovagrend tizenhárom esztendő barcasági tartózkodása alatt jelentős hatást gyakorolt a vidék, Erdély, de az egész ország fejlődésére is, különösen a várak építése terén.

(Folytatás a 2. oldalon.)

Kovács Lehel István

K a l e n d á r i u m

Pár éve az egyik ismerősömnél láttam egy érdekes, művészi odafigyeléssel és gondtal készített díszet, aminek alapanyaga a sokat elbíró papír. Ezt akár előre megrajzolt vonalak mentén, akár az alkotó fantázia pillanatnyi sugallatára hallgatva kivágják, és így készül el ez a sokszor csipkére emlékeztető munka, amely magában is szép ugyan, de igazi értékét úgy fedezhetjük fel, ha „kontrasztoljuk”, vagyis ha a világos színű papírból készült díszet sötét háttérre tesszük, és fordítva.

Néha nem csupán a csipkévé lyuggatott papírlapoknak, hanem az eseményeknek is szükségük van a tőlük élesen elütő háttérre, hogy jelentőségüket, igazi üzenetüket rohanó életünk elkopott antennáival fogni tudjuk. Letűnt augusztusok naptárlapjait böngészve, így tevődik egymásra – az intő „kontrasztolás” minden erejével – két 23-i dátum. S a kettő között nem kevesebb, mint 376 év.

*

Az első augusztus 23. az 1572-es évszámot viseli, és nem más, mint az emberi kegyetlenségnek, a másság el-nem-fogadásának – mai kifejezéssel élve: az intoleranciának – iskolapéldájaként elhíresült párizsi Szent Bertalan éjszakai vérengzés időpontja.

A Luther által az egyház megújításának céljából, fél évszázaddal korábban elindított reformáció már rég túlnötte a jámbor egyház-rendezés állapotát. Mint már annyiszor megtörtént, a politikum sokkal földibb érdekei kisajátították a nemes gondolatokat, és ennek megfelelően a fölhasznált eszközök is megváltoztak; keményebbek, kegyetle-

nebbek lettek. Ekkor már a protestantizmus sem volt egyszerűen csak a Luther és Kálvin által megálmodott tisztulási folyamat, hanem egyre inkább a hatalmat gyakorló „katolikusokkal” kéréllhetetlenül szembenálló „protestáns” ellenzék egyik kifejezési módja. Azé az ellenzéké, mely titokban, de helyenként már teljes nyíltsággal is a hatalom átvételére készült. És amellyel le kellett számolni.

Ilyen leszámolás történt 1572. augusztus 22-ről 23-ra virradó éjszaka Párizsban is, amikor a Szent Bertalan-éji vérengzés során csak a francia fővárosban több mint háromezer protestáns személyt mészároltak le, de a zavargások a következő napokban Párizs környékére is kiterjedtek, és ezeket az eseményeket is beleszámolva, a történészek 20.000 áldozatról beszélnek. Ehhez a szörnyű vérengzéshez a „keretet” Medici Margit és III. Henrik navarrai király esküvője szolgáltatta, ezért emlegetik még a párizsi vérengzés néven is. Nem készült pontos statisztika arról, hogy az áldozatok között hány ártatlan gyermek, a politikához nem értő jámbor háziasszony vagy derűsebb napokról álmódó elfáradt idős ember volt, viszont a kor szokásait ismerve biztosak lehetünk afelől, hogy a gyilkos martalócok nem csak a fegyverrel ellenálló meglelt férfiak vérért ontották. Az intolerancia – legyen bár vallási, faji vagy egyéb természetű – nem volt válogató akkor sem, mint ahogy ma sem az. És jaj a legyőzötteknek ...

*

A párizsi vérengzés sötét, vérgőzös, kegyetlen türelmetlenségtől gyűrött háttérre most hadd helyezünk egy világosabb

780 éves a Diploma Andreanum

(Folytatás az 1. oldalról.)

Entz Géza szerint a Német Lovagrend várai „Erdély, sőt az egykori Magyarorszag legkorszerűbb várai lehettek, s egyseges, magas színvonalú védelmi rendszert alkottak e fontos területen” Az öt lovagvár (Marienburg – Földvár – a Német Lovagrend fő barcasági vára volt, Szűz Mária, a rend védőszentje nevét viselte: *castrum Sanctae Mariae*; Kreuzburg – Keresztvár; Cetatea Neamțului – Rucăr falutól északra; Feketehalom; Brasovia vagy Hölthövény, *castrum Heltwen*, Heldenburg – még vitatott) belső kápolnákkal volt ellátva a vallás gyakorlása szempontjából, de a lovagok a településeken is építettek templomokat, vagy utasításokat adtak templomok építésére. Entz Géza szerint: „A Barcaság köegyházai mind 1200 után létesültek, mégpedig a lovagrend odatelepítésével kapcsolatban.”

A lovagrend kiűzése után II. Endre kiváltságos jogokat adott a szász telepeseknek, hogy elválassza őket a Lovagrendtől,

kiegészítette területeiket és önrendelkezést biztosított számukra.

*

A Diploma Andreanummal megteremtett területi autonómia olyan modellt szolgáltatott, amely hét évszázadon át biztosította megmaradásukat, önazonosságuk megőrzését, és ezt csak a román kommunizmus tudta tönkretenni.

Számunkra – erdélyi magyarok – számára is követendő lehetne a barcasági szász megmaradásmodell, és ezt a jogi státútumot magasabb szintű jogforrásoknak is biztosítani kellene.

Ezért szükségszerű és áldásos az a kezdeményezés, amely a Magyarok Világszövetsége védnöksége alatt, az *Andreanum* 780 éves évfordulója alkalmából, augusztus 26-án Négyfaluból, kerékpáros zarándoklat formájában a Székelyföldön át Budapestre, majd Brüsszelbe indulva az autonómiák EU-s alkotmányba foglalását célozza meg.

Kovács Lehel István

augusztus 23-át is: 1948. augusztus 23-án Amsterdamban megalakult az Egyházak Világtanácsa, az a szervezet amely a világ egyházai között hasonló szerepet kívánt fölvállalni, mint az államok között az ENSZ. Az Egyházak Világtanácsának megalakulásával egy olyan folyamat ért véget, amely majd egy évszázaddal korábban kezdődött, és abból a felismerésből táplálkozott, hogy az embereknek – vallási téren is – meg kell találniuk az egymás melletti minél békésebb megférés arany középutját. Az ökumenikus mozgalom feltétlen sikerként könyvelheti el az Egyházak Világtanácsának megalakulását, amely bár még nagyon messze áll attól, hogy kitűzött célját elérje, mégis komoly biztosítékot jelent arra nézve, hogy Szent Bertalan éjszakája ne ismétlődjön meg. Legáltalában ne a keresztyénségen belül.

*

Említettem, hogy a két augusztusi esemény között 376 év telt el. Bizony, az emberiség felnőtté válása nehéz és lassú folyamat. Remélem viszont, hogy ez a folyamat előbb-utóbb meghozza a túléléshez szükséges bölcsességet s annak gyümölcsei között az igazi toleranciát is.

Török László lelképásztor

K i s s Á r p á d n a p l ó j a

(Folytatás júliusi lapszámunkból.)

Elhagyva mindenünket, egy-egy csomaggal kezünkben indultunk a tramvájhoz: én, nőm, Ilona, Margit leányaim, Bíró László káplár Ilona lányom jegyese, Szabó Mária szolgálónk.

A tramváj már nem közlekedett, így gyalog, a csomagokat kezünkbe cipelve, nagy melegben mentünk egész Brassóig. Itt már akkor óriás menés és mozgás, menekülés volt mindenfelől. Útközben elmaradtak Etus, Mili, Irén és Viktor; Jolánka velünk jött.

Korán reggel (augusztus 28.) izentünk Béláékhoz, ők még akkor semmit sem tudtak. Később, 6 órakor indult Viktor szekérral Brassóba, mikor Béláéktól a négy nagyobb gyermeket magukkal vitték a vasúthoz, ahol összetalálkoztunk és együtt indultunk útra.

Östvére (augusztus 18.) érkeztünk meg Héjasfalvára, ahol kiszálltunk és Mihályi Olgánál megháltunk. Igen szívesen fogadtak. Másnap, augusztus 29-én reggel megérkezett Etus, Mili, Irén és a kisebbik Viktor; akik az utánunk induló vonattal indultak, aug. 28-án östvére Segesvárra értek, ahonnan 29-én reggel visszajöttek Héjasfalvára és innen délben együtt indultunk tovább.

Szerencsénkre Héjasfalván nem menekülő, hanem személyvonatra ültünk, amely gyorsabban haladt, mint a menekülő vonat. Útközben utolértünk és elkerültünk

Tájszavak: U, Ú, Ű, Ū

- *ugya*: igen, úgy
- *ugyanvalóst*: szintén
- *ujan*: olyan
- *unyan*: olyan
- *ursziló*: rossz szellem
- *uruság*: orvosság
- *uzmora*: zúzmarra
- *ülü*: héja, vércse
- *üsmerszik*: látszik

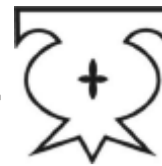
egy olyan menekülő vonatot, amelyen Béla, Rózsika és a kis Bandi plusz Annus és két leánykája volt. Béláék Gyéresen leszálltak és Mihályfalvára mentek. Annus a két lánykával tovább ment és szeptember 1-re érkeztek meg Maglódra.

Béláék a kiszállás következtében nagy gyötrelmet álltak ki, nem volt hely a menekülő vonatokon, csak egy kalauzi fülkében utazhattak tovább és csak szeptember 3-án érkeztek meg Maglódra. Ott a kis Bandi beteg lett. A nagy Viktor és fia Árpád elmaradtak még otthon, mert Viktor szekérral előbb a Béla 4 gyereket, azután Denesné anyját vitte Brassóba, harmadszor meg szekeret rakta meg mindenféle csomaggal, hogy elhozza Segesvárig, ott vonatra tegye, a lovat és szekeret ott eladja. Ma, szeptember 5-én ezekről csak még annyit tudunk, hogy aug. 19-én útban voltak a szekérral és hogy Árpád fia a két fiával is velük volt.

Sáne Gyula vejem, aki szintén Etusékkal indult el Brassóból és Héjasfalván csatlakozott hozzánk, csak Segesvárig jött velünk, mert a megyei hivatal ott helyezkedett el és ő is ott maradt, de aug. 29-től máig (szept. 5) róla nem tudunk semmit.

(Folytatás a 4. oldalon.)

Kiss Árpád

Az életrend őszintesége Kovácsmesterség Hétfaluban

Múlt századfordulós fényképek hétfalusi arcokat is őriznek nemcsak viseletet. A fényképész elé készülve ünneplőbe vágták magukat miként kortársaink többsége sem szereti ha élete közönséges pillanataiban örökítik meg. Ám korántsem igaz, hogy azóta semmi nem mozdult valamerre. Azok a képek mellé mostaniakat csúsztatok, csak arra vigyázva, hogy nagyjából ugyanolyan korúak kerüljenek egymás mellé. Az arcok között az idő száz esztendőnyit elébb döccent, de az öregek képe erről hallgat (akárcsak a kisgyerekeké). Nem így a középső, az „érett” korosztályé. A száz évvel ezelőtti arcon több az emberi méltóság, a tekintet nyiltabb s a vonások határozottak. (Nem azt valom, hogy ehhez képest nézzenek tükröbe, de nemcsak a képmás a változás hordozója.) Lehet, hogy Boldogasszony hava, Szent István Király hava alkalmas a lélek tükrét figyelgetni s a tiszta ilyenkor fontos mérce.

De nemcsak az arcon éltek ezek a vonások, hanem meghatározták az életet s szétömltek a teljes környezetre: a lelki, a szellemire, az anyagira. Maradjunk az utóbbinál, mert ez talán kézzelfoghatóbb.

A száz évvel ezelőtti lakóház Hétfaluban is felhalmozta az előző idő tapasztalatait s úgy nyújtott pontosan körülhatárolt otthont a család számára, hogy közben nyílt és „olvasható” maradt a közösség számára. A nyíltság és a zártág kettősségét, az elhatárolás és a hívogatás sugallatával viselte a ház mellől a pajta felé futó tornác is. De a lakótér, az udvar, a gazdasági épületek minden porcikájának pontos funkciója s ennél fogva pontos jelentése is volt. Jelentése volt a méretnek, az anyagnak, a díszítésnek is.

A család alapfoglalkozását, gazdaságát, nagyságát lehetett „kiolvasni” a házból s a lakó neve sem volt titok, hisz az a tetőhomlokzaton díszelgetett, nemzetiségét többféleképpen is közölték: a románok a tetőkereszttel vagy a homlokzati ikonnal, a magyarok a jellegzetesnek számító díszítéssel.

Mára a lakóház közösségen belüli jelentéshordozó szerepe a hajdanihoz képest nagyon korlátozódott: legfontosabb harsogó jelentéshordozása a család vagyoni helyzetével kapcsolatos.

Nem kellett és nem lehetett álcázni a tartalmakat: sem a lakóház, sem a viselet, sem viselkedés segítségével.

Kegyetlen volna hozzánk a sors, ha száz esztendő alatt semmi sem változott volna körülöttünk, de az arcokról ne a jó porladjon.

Hochbauer Gyula

(Folytatás júniusi lapszámunkból)

Teherhúzásra, igásállatként Hétfaluban leginkább a lovat használják. A lónak a lába, ha nincs megpatkolva, akkor nem tud feszíteni, csúszik a kövön. Ha a patkó leesik és nem tesznek másikat helyébe, elväsik a patája és megsántul. Egy lópatkolás két órát tart és jó a gazda 4-5 hetenként cserélteti a patkót, mind a négyet. A fájós lábú lovaknál 2-3 hetenként kellett kicserélni. Minden kovács ismeri a pata felépítését. A lókörmöbe a patkót nem lehetett akárhová felszegelni, van egy fehér *dunga* (csik) a körmön körbe, csak addig lehetett érinteni a körmöt. Ha bennebb üti a szeget, akkor a ló megsántul. Minden kovács tudja hogy kell felpászítani a patkót, azt felszegelni, hogy ne nyomja meg a ló lábát.

A patkolás az udvarban vagy a színben történik. Ide kötik meg a lovat. Télen a nagy hidegekben beviszik a műhelybe. A patkót *spáringvasból* állítják elő. Méteres segítségével lemérik a pata átmérőjét. Kiszámítják, milyen hosszúságú vasra van szükség, hogy egyszerre 5-10 lópatkót kovácsoljanak. A spáringvason megjegyzi a hosszúságot és hidegen egy nyeles vágóval feldarabolják. A vasdarabokat fehérmelegre kell felhevíteni, a pirosmeleg vas még igen erős, nem hajlítható. A tűzes vasat tűzifogó segítségével kiemelik a tűzből és a ráverő kalapáccsal addig verik az üllön, addig hajlítják, amíg megkapják a kellő formát.

Mielőtt rászánítanak a ló patájára, azt előbb megtisztítják. A régi patkót lehúzzák a patkólevető vágóval (*hofling*), a körömcspő fogóval kikerekítik a patát úgy, hogy a széle maradjon kb. 8-10 mm vastag. A körömpucoló késsel megegyenlítik és a körömráspollyal lereszelik. E műveletek elvégzése alatt a ló első lábait az ún. *bakra*, háromlábú kis székre teszik, a hátulsókat felemelik.

A megtisztított körömrre felsütik a patkót úgy, hogy alatta ne legyen hézag, pászoljon jól az a patkó, ha nincs jól rásütve, akkor kotyogni fog., mert nem érinti egyenletes módon a patát. Azután a patkót lehűtik, hideg vízbe teszik és hidegen nyeles lyukasztóval (*pájszer*) kilyukasztják. A patkóvasra a jegyeket a *tilner* segítségével teszik fel és e jegyek helyére kerülnek a lyukak. Egyes kovácsok a *patkóstekli* segítségével jelölik meg a patkószögek helyeit. 6-7 szeggel a patkót rászegelik a patkólókalapáccsal a ló körmére.

A szeg vége oldalban, a pata oldalán ki kell hogy jöjjön, azt a szegcsípő fogóval lecsípik. Ha történetesen a szeg vége nem bújik ki, akkor kihúzzák a szeget és újra beverik.

Patkolás után, egyes kovácsok a patát bekenik olajjal.

A patkolás ideje alatt a kovács kezeü-

gyében vannak a szerszámok elhelyezve használati sorrendben az ún. *banklin* vagy patkoló (vasaló) asztalon. Van egy fiókja, ebben tartják a patkószögeket. A patkolószerszámok a következők: patkolókalapács, patkólevető vágó (*hofling*), körömcspő harapófogó, körömpucoló kés (*rájszer*), körömrészelő (*ráspoly*), pászító *cirkli*, nyeles lyukasztó (*pájszer*).

Télen ún. téli vagy sarkaspatkót, nyáron nyári patkót tesznek a ló lábára. A téli patkót nehezebb elkészíteni, abba menetet is kell vágni és a sarkakat oda beszorítani.

A lovak megállítására különböző módszereket használnak: *pipát tesznek az orrukra*. Ha így sem állnak meg, akkor a hátulsó lábát felkötik a farkukra, vagy egy szíj segítségével egy karikára felhúzzák a lábát, hogy ne tudjon rúgni. Egyes esetekben lekötik a fejét egy oszlophoz, hogy ne tudjon mozogni.

A járomba fogott tehenet és ökröt is patkolják. Ez a patkó vékonyabb és laposabb mint a lópatkó. Nem sütik, hanem hidegen teszik fel. Az ökr vagy tehen mellett van egy kicsi üllő és rajta a pata alakja után hajlítják, görbítik a patkót.

Az ökrmarha butább mint a ló. Nem áll meg, nehéz a vasalása. *Iskolát* kell neki csinálni. Négy oszlopból áll, felül egy csiga van rászerezve. Az ökr hasa alatt áttesznek egy széles szíjat, gurtit és az állatot felhúzzák, mint héberrel az autót. Mind a négy lába a levegőben lóg, így könnyebben lehet vele bánni.

*

Másik munkafolyamat a *ráfűzés*. Száraz nyáron úgy megszáradtak a kerekek, hogy a ráfok lehulltak s nagyon sok ráfot kellett húzni.

A keréken 3 méter hosszúságú a ráf. A kereket ráteszik a vasra, megjegyzi, hogy honnan indítják, végig gurítják a vason és a mikor elérték a jegyet, akkor a ráfön újra megjegyzi. A jegynél elvágják és megkapják a ráfnak szükséges hosszúságot.

Egy *klupnival* a kerékre felszorítják s azon meghajlítják a ráfot. Az üllön összehajtják szép kerékre és azután beteszik a tűzbe. Mikor fehérmeleg lesz, akkor leélezik a végeit vékonyra, összeteszik 2 cm-t egymásra s lyukasztóval egy kicsit megütik, hogy ne szaladjon széjjel a két vég e a ráfnak. Akkor *hiccet* adnak, hogy szikrákat hánnyon a tűzbe.

Miután kiveszik a tűzből, ütni kezdik az üllön míg összeforr. Miután megforrott, megint megméri, hogy talál-e a kerékre. Ha kisebb, akkor melegen még megnyújtják. Ha talál, akkor beteszik a tűzbe, megint felmelegítik. *Ráfűzők* két ember ráhúzza a kerékre s egy másik üti oldalt a ráfot a kerékhez. Miután felhúzták, vízbe teszik, mert így még szorul. A vas hül és

kucorodik egy centinél többet.

*

A *tengelystáfolás* volt a legnehezebb munka. A szekértengelyt nem a kovács csinálta, ő csak javította. Az üzletből vásárolták meg, mivel a vas a vason forogott, a vasperselyek a tengelyen, hamar elkopott, habár mindig bezsírozták, hogy könnyebben forogjon. Az elkopott tengelyt tűzbe tették. Földbe volt helyezve egy nagy vasútütőkő és ezen addig verték az átforrosodott tengelyt, amíg megrövidült és megvastagodott. Azután a gömbölyítő kalapács segítségével meggömbölyítették a tengelyt. Ha lapos maradt, nagy volt a súrlódása a kerékperselynek a tengelyen. Minél gömbölyűbb volt a tengely, annál könnyebben forgott a kerék rajta.

*

Ekevasakat is éleztek. Betették a tűzbe az elkopott ekevasat és a kalapács élével (*smuljával*) addig verték tüzesen, míg kivékonyodott. Kb. 3-4 melegítéssel készült el egy ekevasnak az élezése. 8-10-szer kellett megélezni egy ekevasat, míg az teljesen el nem kopott. Az üzletből másikat vásároltak, ugyanazokat a műveleteket végezték el rajta, majd rászereztek az ekefejre.

Az acélokat nem volt szabad erősen felmelegíteni, a színe után lehetett tájékozódni. Az ekevasat, a fejszét fehérmelegre forrosították fel, így könnyebben nyúltak. Miután minden műveletet elvégeztek rajta, megedzették, vízbe tették. Az acélt sohasem.

Szégkészítéssel ritkán, csak szükség esetén foglalkoztak a kovácsok. Ilyenkor *patkószöveget*, *plattszeget* (*cigányszeget*) csináltak.

Nem volt kifizetődő munka, sok időt igényelt, és ezért készen vásárolták meg a szegekkel.

Villákat, kapákat, kaszákat, különböző szerszámokat javítottak. Kaszát csak javítottak a kovácsok, nem készítettek. Ha a régi kasza leszakadt a nyakából, akkor egy régi kaszának levágták a vastagabbik felét és ránítotték egy pár nittel a régi kasza legörbített részére.

*

A megkérdezett, ma élő kovácsok közül egyik sem kovácsolt a kapukra koppantókat, habár a régi házak kapuin még ma is láthatók a szép kovácsolt munkák. Érdekes, hogy Hétfaluban csak szekérvácok éltek, kocsikovács egy sem volt. Kocsit, fiákert csak Brassóban készítettek egy pár műhelyben. Ugyanakkor a szép, régi, díszes kovácsolt vaskerítések sem ismernek a mai kovácsokban a készítőjükre, egyikük sem foglalkozott dísztárgyak, ciradás kapuk kovácsolásával. Ezek meglete több, mint 100 évre vezethető vissza.

Bálint Anna

A hétfalusi csepesz

(Folytatás júliusi lapszámunkból.)

Sem a színek használata, sem az ábrázolás nem naturalisztikus, hiszen a népművészet stilizál, a naturalisztikus pontosságú színekre és formákra nem sok gondja van, sőt egyazon virág szirmait vagy egy levélsort szívesen színez változó színnel. De sem a színek, sem a formák használata nem tetszőleges, nagyon is jól meghatározott belső tartalom húzódik meg mögötte, ugyanis (mint már említettem) nem a szemgyönyörködtetését szolgálja, hanem a lélek kisugárzása.

Térjünk ki a csepszeken megjelenő egyegy jellegzetesebb motívumra.

A **virág** az a motívum, amelyik egyikről sem hiányzik, ilyen vagy olyan formában, de mindegyiken jelen van. Világ-virág szoros kapcsolat révén a mindenség, az élet teljességének jelképe, ugyanakkor a szerelem ősi kifejezője.

A tisztán megjelenő virágfaj a magyar népművészetben gyakran előforduló **tulipán**. Jelle alakulva, mint általában a virág a nőiességet jelképezi. Erotikus jelképességét hangsúlyozza Hoppál Mihály, aki azt állítja, hogy „*gyakori előfordulása azt sugallja, hogy nem pusztán virágjelképről, hanem valami általánosabb jelentésű jéről van szó. A tulipánjelkép kontextuális elemzése során kiderül, hogy olyan női jelképről van szó, amelyben költőien átfogalmazott vulvaábrázolás, vagyis a tulipánt lényegében a két széttárt combnak és az »élet kapujának« ikonikus ábrázolása. (...) nem maga a növény volt a fontos, hanem a női termékenység gonosztávoltartó szimbólumával, egy igen ősi jelképével van dolgunk.*”

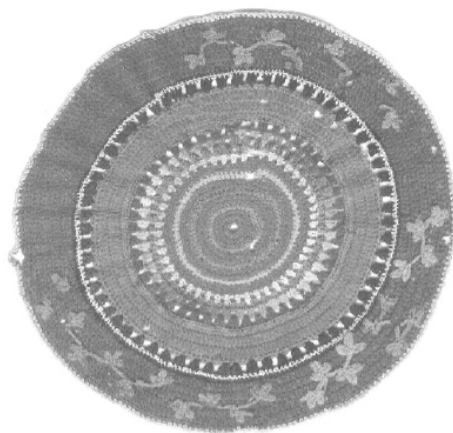
A **gyümölcsfavirág**, a női és a férfi principium létrejötte által a gyümölcs, a szerelem kiteljesedése.

A termékenységet szimbolizáló másik jelkép a **zöld ág**, a „zöld virág”, amely a termőág képzetköréhez tartozik, vagyis jelképesen az életfa eszményének kifejezője.

A kivétel nélkül körkörös építkezési gyűrűket magába foglaló szerkezet középpontjában a Nap helyezkedik el. Ebből kifolyólag úgy is tekinthetjük, hogy ez a ruhadarab, mint az egész részegysége, egy kis világmindenség. Középen, azaz a mikrokozmosz közepén a szakrális, az égi világ helyezkedik el, amelynek csúcspontján a Nap foglalja el a központi helyet.

A **Nap**, mint a világmindenség központja, a férfias szerepkör jelképe, tőle jön az életet biztosító energia, amelyet a nőnek kell megtartani.

Azonban **nyolcágú csillagnak** is nézhető ez a középen elhelyezkedő, és körötte többször megismétlődő motívum, hiszen a népművészet képrendszere megengedi a többféle olvasatot egyazon ábrázolási formára vonatkoztatva. A nyolcágú csillag ol-

vasataként a népi kultúra számos területén megjelenő Esthajnalcsillagra, vagyis a Vénuszra gondolhatunk. A lakodalmi szertartás nászában a termékenységet megakadályozó Hold-állapotból a termékeny, Vénusz-állapotba kerül a menyasszony, a lányból asszony lesz.

A **csillagok** koszorúja az álló csillagok tizenkettes rendszerével az évköri teljességének az állapotszerűségére utal, valamint a bolygócsillagok hetes rendszere az élet folytonos mozgását sűríti magába.

Ha jól szemügyre vesszük ezeket a hétfalusi csángó nők által készített csepszeket, és összehasonlítjuk az ősi, népi kultúra más területeiről származó ismereteinkkel, megbizonyosodunk arról, hogy elkészítése a közös gyökerekből táplálkozik, a mindent átfogó szerves műveltségnek részegységként a teljességről szól. Csekélységnek tűnő darabok állnak a tulajdonosok birtokában, de ha tudják, mit őriznek, akkor értékük felbecsülhetetlenül válik, még akkor is, ha egy kis molyrágta rongydarabról van szó.

Juhász Judit

A l t a t ó

Egyszer egy időben,
Bakonyi erdőben,
Gilice nem alszik,
Sírása elhallszik.

Odamegy a szúnyog,
Haja, haja, dunnyog.
A tücsök is fújja,
Haja, haja, húja.

Gilice meghallja,
A szemét behunyja.
Sírása nem hallszik,
Csendesen elalszik.

A jó gyermek is csendes,
Haja, haja, kedves.

Bácsfalu

Kiss Árpád naplója

(Folytatás a 2. oldalról.)

A mi csoportunk: én, feleségem, Etus, Bertti, Ferike, Ilona, Margit, Mili, Irén, Jolán, Bíró László, Rózsika, Sárka, Béla, Kálmánka és Mari, a szolgálónk, aug. 30-án, szerdán délután 6 órakor érteztünk Turkevébe.

Itt Tóth Lajos atyánkfia házában helyezkedtünk el mindannyian és özv. Ducz Imrénének kisebb részletben. Öt napon át laktunk így, várva minden nap a még távollévőket, kik még szept. 5-én nem voltak itt.

Szeptember 4-én költöztünk Herceg Imre lakásába, Kenéz utca 999 h. sz. alá.

Vasárnap (szept. 3.) templomozás után viziteltünk Etussal Tóth Imre polgármesternél, csak neje volt hon. Nagy szíves-séggel fogadott, hívott lakókat közülünk magukhoz. Küldött a gyermekeknek, lányoknak ruha- és fehérneműket és egy nagy kanapét. Ebédre hívta Etust, Margitot, Irént és a kisebb Viktort. A Tóth két fia – diákok – Viktorral jól barátkoztak.

Hétfőn (szept. 4.) a református lelkész, Baja Mihály, Tóth Imrével meglátogattak.

Én a látogatást a papokhoz ma akarom megtenni (szept. 5.). Házigazdánkat, kivel én még nem is beszéltem, most hozzák haza a tanyáról betegen. Eddig megismerkedtem több turkevei úrral és gazdával, ezek neveit ide jegyzem: Tóth Imre polgármester, Tóth Imre oktató (Lajos sógoröccse), Hagymási Márton, Kun Lajos, Kiss Sándor, Baja Mihály ref. lelkész.

Szept. 6-án látogattam meg Hatényi öreg és Baja Mihály ifjú lelkészeket. Délután Tóth Imre polgármesternél viziteltünk. Ma jött Bélától az értesítés, hogy holnap Maglódról megérkeznek. A beteg házigazdát délután meglátogattam, idegrángatózásban szenved.

Szept. 7-én Béla Kisújszállásról telefonált, hogy menjen utánuk kocsni, mert a vonat nem közlekedik. A Tóth kocsiával Petke Anti ment eléjük. Csak Annus jött a két leánykával, őket id. Kati Andrásnál helyeztük el.

A házigazdám szept. 8-án meghalt, csak egy nap volt beteg. Én még 7-én jól beszéltem vele, éjjel másodszor is szélütés érte.

Szept. 9-én Bélának Maglódról megérkeztek. A kis Bandika betegen érkezett ide. Bélának Szabónál 20 ft.-ért szállást foglaltunk. Szept. 7-én egész délelőtt a polgármesterrel szállást kerestünk. 9-én Rotánál ebédeltünk, a polgármesterné ismét küldött sok mindent.

Szept. 9-én a püspöki iroda bejelentésre felelt. Feketének Budapestre, Könczey Albertnak Ipolyságra írtam. Viktor Élesdről táviratozott, hogy menekültekkel útban van.

Szeptember 10-én, vasárnap, Tóthéknál ebédeltünk, Annusékat kivéve. Délelőtt

templomban voltam, Baja prédikált. Délután házigazdám temették el. A káplán beszélt. Voltunk Tóth Imréné, a Lajos testvérénél. Ezen a napon Béla kistfia, Bandika, nagy beteg volt.

Szeptember 11-én kaptam a püspöki irodától értesítést, hogy a háborús segélyből 300 K. kaptam.

Szeptember 12-én Molnár Viktor egyházi felügyelőnek írtam bejelentve lakásomat. A 300 K-ról nyugtát küldtem a ker. pénztárba. Írtam zárt lapot Jolánnak és Bacsónak. Bélának külön lakásba költöztek Réz Antal házába.

Szept. 13. Viktor Árpáddal megérkezett. Jöttek végig az egyes fogattal. A nagy sár miatt a szekeret a lóval a szomszéd községben hagyták. Később elhozzák. Sok mindenféle dolgot hoztak el magukkal.

Szept. 14. Viktorék hozzánk költöztek. A Viktor által hozott csomagok, miket a szekérről útközben vasútra tett át, megérkeztek. Délelőtt a városházán voltam a polgármester irodájában, tanácsulés volt. Tóth Imre a város által adományozott pénzből nekem is 200 K utalt ki. Én az összeget felbontottam hat részre: Viktor, Árpád, Etus, Béla, Bertti, Ilona és Margit egy részt kaptak, 30-30 K-t, a megmaradt 20 K-t Béla kapta.

Zoltán Irénnek 250 koronát küldött a harcterről. Nagyon jellemző esemény, azt mutatja, hogy az ifjú nemcsak szívvel, de ésszel is gondolkodik. Ez már komoly elhatározásról tanúskodik.

Béla részére a püspöki iroda 400 koronát utalt ki. Bíró Laci táviratozott, hogy a papi vizsgát sikerrel letette. Örvendetes esemény mind a kettő. A jövődő fejleményei szabják meg a követendőket.

Az öreg házigazda meglátogattam.

Szept. 15. Délelőtt látogatást tettünk – férfiak – a polgármesternél. Nem volt hosszú. Délután egy szélmalmost néztünk meg Viktorral a vásártér mellett. Östve a polgármesterné volt nálunk.

Szept. 16. Bíró reggel megérkezett. A papi vizsgát letette. Katinka jött látogatóba Annushoz. A polgármesterné egy nyulat, a gyógyszerész egy korsó bort, Timi kalácsot küldött ajándékba. A gyógyszerésznél viziteltam. A 300 K háborús segély megjött. Felvettem és feleségemnek adtam át.

(Folytatjuk.)

Kiss Árpád
év. teljén.